

BY, MARSK OG GEEST

27

By, marsk og geest 27

Kulturhistorisk tidsskrift
for Sydvestjylland

Forlaget Liljebjerget 2015

Indhold

Martin Egelund Poulsen og Scott Robert Dollar

**Bronzealderbønder i det sydjyske indland
– treskibede langhuse fra ældre
bronzealder på Kongehøj II ..... s. 05**

**Bronze Age farmers from inland southern Jutland.
Early Bronze Age three ailed long houses from
the settlement of Kongehøj II ..... s. 18**

Martin Egelund Poulsen og Lars Grundvad

**Vestervang ved Vejen
– væggrøftshuse fra overgangen mellem yngre
stenalder og ældre bronzealder ..... s. 20**

**Vestervang in Vejen
– Wall trench houses dated to the transition from
the Late Stone Age to the Early Bronze Age. .... s. 36**

Bente Grundvad

**Sydvestjyske bådgrave fra jernalder og vikingetid
– religiøs betydning og teknologisk udvikling. .... s. 37**

**Small Iron Age and Viking Age boat graves from
southwestern Jutland – Religious symbolism
and technological development ..... s. 58**

Torben Sode & Bernard Gratuze

**Franske forbindelser
– sømglattere fra vikingetidens Ribe ..... s. 59**

**French connections
– Linen smoothers from Viking Age Ribe ..... s. 70**

Søren Brøgger

**Sønderskov
– glimt af en renæssanceherregårds bygningshistorie ..... s. 71**
**Sønderskov – glimpses of a Renaissance
manor house and it's building history ..... s. 82**

Camilla Post

**Kinch og Grændsebladet
– Kinchs kulturelle kolonisering ..... s. 83**

**Kinch and „Grændsebladet“
– Kinch's cultural colonization ..... s. 97**

By, marsk og geest er fagfællebedømt i henhold til Forsknings- og
Innovationsstyrelsens retningslinier.

Redaktion: Mette Højmark Søvsø, Søren Mulvad, Bo Ejstrud, Gudrun Gormsen,
Flemming Just, Niels Algren Møller, Morten Søvsø, Sine Kristensen.

Layout: Kirk & Holm

Tryk: Rosendahls

Copyright: 2015 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er Sydvestjyske Museers forlag. Det blev oprettet i 1997 til minde om
og med testamentariske midler fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til Anders Sørensen Vedel. Han udgav i årene
1591–92 otte bøger, der var „Prentet paa Liliebierget udi Ribe“. Om disse
bogudgivelser og trykkeriet se By, marsk og geest 10, 1998.

ISBN 978-87-89827-47-3

ISSN 0905-5649

Redaktionen har så vidt muligt forsøgt at respektere ophavsrettighederne
til bogens illustrationer. Føler nogen deres ophavsrettigheder krænket og gør
berettigede krav gældende, vil de naturligvis blive honoreret.

Sydvestjyske bådgrave fra jernalder og vikingetid

– religiøs betydning og teknologisk udvikling

Af Bente Grundvad

En gennemgang af det sydvestjyske gravmateriale fra jernalder og vikingetid viser, at der i området mellem Esbjerg og Ribe findes 16 bådbegravelser af forskellig udformning, nemlig stammebåde, udspændte stammebåde og klinkbyggede båddele. Ud fra bådenes datering og konstruktion er det muligt at følge den teknologiske udvikling, som oldtidens både (og skibe) gennemgik fra simpel stammebåd til klinkbygget fartøj. Det er interessant, at selvom bådgrave primært knytter sig til en førkristen begravelseskik, så er der også fundet et lille antal på vikingetidskirkegården ved domkirken i Ribe. Dette rejser nye spørgsmål omkring tolkningen af oldtidsbådens rolle i religiøs henseende.

Indledning

Den opblomstring og storhedstid som Sydvestjylland oplevede i jernalder og vikingetid, skyldes i høj grad områdets placering ved Vadehavet, hvor flertallet af de handlende formodentligt ankom med skib. På trods af at samhandlen mellem bebyggelserne langs Vadehavet var afhængig af sejlads, er manglen på fund af skibe fra området åbenlys. Der er fundet et stort antal klinknagler fra byudgravninger i Ribe, der kan stamme fra klinkbyggede spanter, men de kan også stamme fra vognfadinger

eller andre klinkbyggede transportmidler, og er således ikke direkte bevis på de klinkbyggede skibes tilstedeværelse.

Fra jernalderen er det bedste eksempel på et større skib repræsenteret ved et stævnfragment, et spant og et stykke køl fundet i Kongeåen ved Gredstedbro i 1945¹. Tømmeret er dendrokronologisk dateret til ca. 622 e.Kr., hvilket placerer Gredstedbroskibet i yngre jernalder. Det mest håndfaste bevis på tilstedeværelsen af vikingetidens karakteristiske store skibe er et 1,5 m langt anker, der er fundet under udgravninger i Ribe² (fig. 1). Det 27,5 kg tunge anker blev fundet i mange stykker og var slemt medta-

get af korrosion. Ankeret har tilhørt et skib af betydelig størrelse, og er hidtil det eneste bevis på, at et større skib har lagt til i Sydvestjylland. Ankeret er et såkaldt stokanker, men stokken er for længst rådnet bort. Hvorfor det tunge anker er havnet midt i Ribe by vides ikke, men det er muligvis slæbt på land for at blive repareret hos en af byens smede. Ankeret fra Ribe minder i form og størrelse om det stokanker, der er fundet i forstævnen på Ladbyksibet (Thorvildsen 1957 og Sørensen 1999/2000, s. 12).

Det er således kun få arkæologiske genstande, der kan knyttes til jernalderens og vikingetidens store skibe. Men gennemgår man de samtidige gravpladser, vil man opdage, at vikingetidens mindre fartøjer er til stede – anvendt som kister i grave³.

Bådgrave og bådliggende grave

Langt de fleste af jernalderens og vikingetidens skibe og både kendes fra grave. De mest berømte er de store skibsbegravelser fra Sutton Hoo, Gokstad, Oseberg samt Ladbyksibet fra Danmark. Fra perioden findes også små bådgravelse, hvor den døde er begravet i en stammebåd, en mindre klinkbygget båd eller dele heraf. Fra jernalderen kendes et stort antal små bådgravelse blandt andet fra Slusegårdgravpladsen (Andersen 1991), og fra vikingetiden findes en stor koncentration af bådgrave fra Sebbersundgravpladsen, hvor der er fundet 63 (Birkedal 1999 s. 169). Tolkningen af de små bådgrave er dog ofte usikker, idet det kan være vanskeligt at bestemme om kisterne er stammebåde, trug eller blot stammekister. Eksempler på usikre tolkninger er den formodede bådgrav med klinknagler fra Lindholm Høje (Ramskou

Fig. 1.

Vikingetidsanker på 27,5 kg fundet i Ribe midtby. ASR 3M75, D7887. Foto: Bente Grundvad.

A Viking age anchor unearthed in Ribe.

Fig. 2.

Bækkemonumentet – En skibsgrav uden skib. Foto: Bente Grundvad.

The Bække monument – a ship burial without a ship.

1976) og den mulige bådgrav fra grav 17 på Fyrkat (Roesdahl 1977, s. 111).

En speciel form for skibsgrave er de såkaldte skibssætninger, hvor selve graven markeres af to rækker kantstillede sten, der sammen danner formen på en båd. Gravvariationen er særligt udbredt på Lindholm Høje ved Nørresundby (Ramskou 1976), men fra Sydvestjylland kendes kun én formodet skibssætning, og den er fundet på kirkegården i Vester Vedsted. Her stødte man, ved en kirkegårdsudvidelse i 1957, på en buet stenrække, der blev tolket som rester af en

skibssætning. Stenrækkerne blev desværre aldrig undersøgt nærmere, og stenene er sidenhen fjernet og opstillet på kirkegården⁴.

Lidt længere mod øst, ved Klebæk høje, ligger Bækkemonumentet, en velbevaret skibssætning på 45 m med en runesten i „stævnen“, der fortæller, at „Ravnunge-Tue gjorde disse kumler efter sin moder Vibrog“ (runer.ku.dk) (fig. 2). Monumentet er interessant på grund af dets ligheder med det monumentale byggeri, Harald Blåtand anlagde ved Jelling i midten af 900-tallet (Holst et al 2012), som også er anlagt i relation til ældre gravhøje. Vester Vedsteds betydning i vikingetiden understreges yderligere af den samtidige skat, der er fundet her (Jensen 1998, s. 173; natmus.dk), og skibssætningerne knytter sig således i alle tre tilfælde til samfundets elite. Det interessante ved skibssætningerne er, at de symboliserer periodens skibe, og eftersom denne type skibe ikke kan sejle, må det rimeligvis antages, at de spillede en rolle i en religiøs forestillingsverden, hvor skibet som symbol var ladet med magiske kræfter.

Bådens religiøse rolle

Bådgrave relateres oftest til en førkristen begravelseskik og kendes overvejende fra førkristne gravpladser. De ældste kendte bådgravelse er dateret til jægerstenalderen, hvor stammebåde er brugt som enten kiste eller kistelåg. Fra den undersøiske Ertebølleboplads, Møllegabet, er der eksempelvis fundet et 2,5 m langt fragment af agterdelen fra en ildpåvirket stammebåd. Heri lå skeletresterne af en ca. 25-årig mand⁵. Bådgravsskikken vandt dog for alvor indpas i yngre jernalder (Müller-Wille 1995) og fik en form for renaissance i 900-tallet, hvor kristendommen

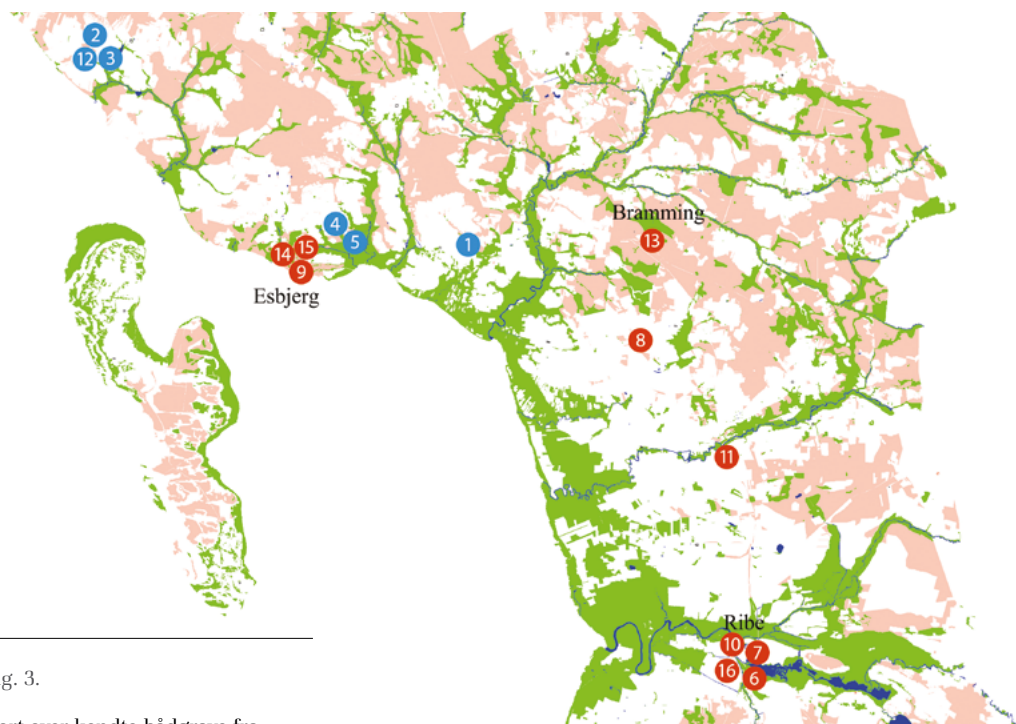

Fig. 3.

Kort over kendte bådgrave fra Sydvestjyske Museers ansvarsområde. Blå angiver jernaldergrave og rød vikingegrave. Numrene henviser til kataloget.

A map recording all of the known boat graves of Southwestern Jutland Museums area of responsibility. Blue designates Iron Age and red Viking Age sites (see catalogue).

for alvor begyndte at få rodfæste i Norden. Det er sandsynligt, at de visuelt markante skibssætninger og de store skibsbegravelser blev anvendt som et stærkt ladet udtryk for religiøst tilhørsforhold for udøvere af den førkristne tro.

Der er ingen tvivl om, at båden har en fremtrædende rolle i nordisk mytologi, men hvilken religiøs rolle skibet/båden har spillet i gravskikken kan diskuteres. En af de frem-

herskende teorier er, at båden er tilknyttet frugtbarheds- og dødekultens guder Freja og Frej (sidstnævntes attribut er skibet Skidbladnir). Teorien bygger på, at skibet, som vaneættens gudetegn, inkluderer mænd såvel som kvinder, og at skibets betydning er tvedtelt og indgår i livets cirkel med frugtbarhed og død (Rieck og Crumlin-Pedersen 1988, s. 152). En anden teori er, at båden fungerer som transportmiddel til dødsriget Valhal - en teori der dog afkræftes af Rieck og Crumlin-Pedersen (1988, s. 151), fordi Valhal er forbeholdt mænd der dør i kamp, og man lige så ofte ser kvinder begravet i både (se. f.eks. kat.nr. 10 og 8). I denne sammenhæng skal det dog nævnes, at skibet i nordisk mytologi ikke kun sejler til Valhal men også til andre dødsriger. Der er flere eksempler på skibe og både, der transporterer døde fra denne verden over i en anden. Det bedste eksempel omhandler guden Balders bådfærd. Balder, der ikke døde i kamp, kunne ikke komme til Valhal med de andre guder, men blev alligevel lagt i

sit skib, der skulle bringe ham til Hel (Schjødt 1995, s. 21). Ingen skriftlige kilder fortæller, hvor kvinderne i bådene kommer hen, men man kan forestille sig, at de skulle sejle (eller køre i vognfadinger) til Frejas sale (fig. 4).

En ny tolkning af de monumentale skibsbegravelser under høj fremføres af Jan Bill (Bill 2012), hvor han argumenterer for, at de skal ses som vigtige politiske symboler og redskaber for overdragelse af magt. Dette skete, ved at kongemagten legitimerede magten gennem oprindelsesmyter, der knyttede kongefamilien til gudeverden (Bill 2012, s. 158). I dette tilfælde er der tale om myten om Kong Skjold, der som baby kom drivende alene på en båd til den danske kyst. Her blev han adopteret af Kongen og endte selv med at blive konge og stamfar til de efterfølgende danske konger og dronninger. Ved hans død blev Skjold atter lagt på et skib og blev sendt ud på det hav, hvorfra han kom. Det er således nærliggende at se skibsbegravelserne som kongemagtens manifestation på slægtens tilhørsforhold til kongernes stamfar, Skjold (Bill 2012, s. 160). Tolkningen synes dog kun at fungere for de monumentale skibsbegrave og skal nok ikke tillægges de små bådgrave, som artiklen her omhandler.

Bådbegravelser – definition?

De store skibsbegravelser er ikke svære at erkende, når de står med fuldt bevareret skrog, årer, maste osv., men når det kommer til de små formluede bådgrave, er det vanskeligere. Definitionen på båd-begravelser er derfor omdiskuteret. Ifølge Müller-Wille (1968-69) er en båd-begravelse en grav, hvori en række nagler tydeligt viser bådform (Müller-Wille 1969

Fig. 4.

Skibet spillede en vigtig rolle i nordisk mytologi og er her afbilledet på en billedsten fra Tjängvide på Gotland, hvor også Odin ses på sin ottebenede hest Sleipner. Scenen menes at vise Odins ankomst til Valhal. Foto: Statens Historiska Museet, Stockholm.

The ship played an important role in Nordic mythology and is depicted here on a picture rune stone from Gotland. Above the ship, Odin sits on his eight legged horse Sleipner. The scene is believed to show the arrival of Odin to Valhal.

s. 41). Müller-Willes definition med nagler fungerer dog dårligt med kister lavet af stammebåde, der kun sjældent indeholder nagler. Crumlin-Pedersen har på baggrund af materialet fra Slusegårdgravpladsen opstillet kriterier for udskillelse af grave med stammebåde fra andre grave med f.eks. trug og bulkister. Det fastsætter, at der skal forekomme bådformede spor i graven, tynde striber tætningsmateriale, eller bådformede stensætninger på bunden af graven. Trapezformede nedgravninger kan også være tegn på bådgrave (Crumlin-Pedersen 1991, s. 99ff.).

På baggrund af en blanding af de ovenstående definitioner vil bådgrave i det følgende blive defineret som grave med tydelig bådform (f.eks. tilspidset stævrende), eller grave hvor klinknagler indgår i et system, der ikke kan høre til andet end en båd. Der vil blive skelnet mellem tre typer både: Almindelige stammebåde, udspændte stammebåde og klinkbyggede båddele.

Almindelige stammebåde

Den simple stammebåd kendes tilbage fra Ertebøllekulturen, hvor de findes i forbindelse med kystnære bopladser. De tidligste stammebåde blev fremstillet ved at udhule en hel stamme eller en stamme splittet på langs. Siderne blev herefter tilhugget, og stævnene på yder- og inderside blev tildannet. Fra slutningen af stenalderen og op til jernalderen kendes kun meget få stammebåde, heriblandt den 12,5 m lange Varpelevbåd fra 1030 f.kr (Rieck & Crumlin-Pedersen 1988). Fra jernalderen findes der, blandt andet takket være Slusegårdgravpladsens mindst 43 bådgravelseser, en del stammebåde (Klindt-Jensen 1978). I praksis fungerer den simple stammebåd

bedst på indlandsvandveje, og kun i ekstremt stille vejr fungerer de til havs. Dette skyldes det lave fribord og den dårlige tværgående stabilitet (McGrail 2001, s. 172). I form minder den simple stammebåd meget om stammekister og trug, og arkæologisk er det vanskeligt at skelne mellem de tre, når kun det formuldede aftryk af stammen er tilbage. Her tolkes stammekisterne kun som både, hvis de har en tilspidset stævn eller en tydelig køl.

Fra Sydvestjylland kendes otte stammebåde (eller dele heraf) hvor fem er fra jernalderen – den ældste fra romersk jernalder. I længde måler bådene mellem 170-240 cm og 50-70 cm i bredden. Alle både kendetegnes ved at have en tilspidset ende og rundet bund. I de fleste grave er hele stammebåden brugt som kiste, men i to tilfælde er det kun stævnen, der er benyttet. To af de sydvestjyske stammebåde kommer fra det boligområde i Hjerting, der kaldes Præstestien/Matrosvænget⁶. Her er der i forbindelse med byggemodning fundet spor efter landsbybebyggelse, der kontinuerligt kan følges fra slutningen af romersk jernalder og op til vikingetid. Syd for bebyggelsen ligger landsbyens gravplads med mindst 150 jordfæstegrave, heriblandt tre bådgrave, hvoraf to er stammebåde (kat. nr. 2 og 3). De to stammebåde er begge øst-vest orienteret og har en tilspidset ende, der udgør bådenes ene stævn. Den ene af stammebådene havde bevaret jordaftryk efter et lodret skillerum, en skot, der var sat fast til båden med fire nagler.

Fra den senere del af jernalderen kendes også to stammebåde, der er fundet i forbindelse med etableringen af Østskoven i Esbjerg⁷. På et gravfelt bestående af ca. 60 grave fra yngre romersk jernalder/ældre germansk jernalder er der fundet to kister,

der tolkes som stammebåde (kat.nr. 4 og 5). Bådene har begge afrundet bund og tilspidset stævrende mod øst. Flere snit gennem bådene viser, at tværsnittet generelt er rundt, men mod de tilspidsede ender er snittet mere skråt og stejlt. Nedgravningen til den længste båd måler 240 cm og den korteste 175 cm – altså en ganske lille stammebåd. Baseret på konteksten og de gravfund, der er gjort i bådene, er de begge dateret til yngre romersk jernalder/ældre germansk jernalder.

Kun to af de sydvestjyske stammebåde dateres til vikingetiden. De skiller sig ud fra de andre stammebåde ved at være fundet på den kristne gravplads på Lindegården i Ribe⁸. Udover at være bådgrave skiller de sig ikke ud fra de øvrige grave på kirkegården, og indeholder, tro mod kristendommens gravskik, ingen gravgaver. Den ene grav (kat.nr. 7) gav sig til kende i fladen med ti lange jernsøm på den sydlige side af skelettet. Ved yderligere afrensning af graven viste kisten sig bredere mod vest og tilspidset mod øst. Gravens form indikerer, at den er lavet af stævnen fra en stammebåd, hvilket bekræftes med snittet gennem kisten. Naglerne på den dødes venstre side kan være rester efter et skvætbord som er ekstra påsatte planker, der sættes på rælingen enten med nagler eller ved påsyning. Med tilføjelsen af ekstra bord forøges bådens fribord markant, og indtagning af vand i båden mindskes (Mcgrail 1998, s. 56). Er formodningen om skvætbord korrekt, er her tale om den første dokumenterede forlængede, vikingetids stammebåd fra Sydvestjylland. Den anden kristne bådgrav (kat.nr. 8) udmærker sig ved at være sat ned i en 164x55 cm stor, træbygget kammergrav. Graven og båden er ikke afdækket i fuld længde men den udgravede længde er på 135 cm, og bredden er 35 cm.

Mod øst er båden kraftigt tilspidset og har en bredde på 19 cm. I båden er skelettet af en midaldrende og næsten tandløs kvinde fundet, hun er dermed en af de mange kvinder, der blev begravet i småbåde fra Danmark.

Udspændte stammebåde

De stabilitetsproblemer, der er ved den simple stammebåd, kan udlignes ved at tvinge bådens sider fra hinanden på forskellige måder og derved skabe en udspændt stammebåd. Udspændingsmetoden kan opsummeres således: En simpel stammebåd konstrueres af kvalitetstømmer med ringe chance for at sprække ved opvarmning. Etnologiske studier har vist, at nogle samfund sænker stammebåden i vand, indtil træets fibre er vandmættede. Fuld af vand eller smurt ind i tjære, bliver båden placeret over en sagte ild for at gøre træets fibre fleksible. Imens båden opvarmes placeres indvendige, midlertidige tværgående pinde, der danner bådens nye form. Når den ønskede form opnås, tages de midlertidige pinde ud, og permanente bjælker og tofter placeres i båden (Andersen 1991, s. 192 ff.) (fig. 5). I diskussionen om oprindelsen af den nordiske klinkbyggede skibstradition spiller den udspændte stammebåd en vigtig rolle, idet netop udspændingsprocessen naturligt frembringer de former, der kendes fra de nordiske båd-fund fra yngre jernalder (Rieck og Crumlin-Pedersen 1988, s. 91). Udvidelsen medvirker desuden til, at stammebåden får et rundt tværsnit og at båden bliver forsynet med systematisk placerede spanter (McGrail 1998, 67-68). Udspændingsteknikken kan med sikkerhed føres tilbage til ældre romersk jernalder, og teknikken var væsentlig for oldtidens bådbygger, idet han hermed fik lettere, mere

Fig. 5.

En udspændt stammebåd bliver til.
Foto: Annika Hass
(www.annikahaas.com)

An expanded logboat under construction.

spændstige og sødygtige fartøjer (Rieck og Crumling-Pedersen 1988, s. 93). Der findes ikke et længde-bredde ratio, der definerer udspændte stammebåde. Forskellen på de almindelige og de udspændte stammebåde udgøres ofte blot af generelt større dimensioner på de udspændte.

Fra Sydvestjylland kendes i alt tre formede udspændte stammebåde. De er alle fra vikingetiden og fra tre forskellige hedske gravpladser i henholdsvis Ribe (kat. nr. 11)⁹, Esbjerg (kat.nr. 10)¹⁰ og Hunderup (kat.nr. 9)¹¹. I forhold til de almindelige

stammebåde er de udspændte stammebåde betydeligt større og måler mellem 200 og 320 cm i længden. Bredden på to af bådene er 80 og 85 cm, mens den på den sidste båd fra Ribe kun er 50 cm. Den smalle bredde på Ribe-båden skyldes, at graven først blev erkendt sent, og den angivne bredde er således målt i bunden af båden. Bredden ved rælingen har været betydeligt større. Grundet udspændingen viser alle tre både afrundede tværsnit i bunden og V-formede opsvungne tværsnit mod stævnene. Båden fra Ribe er formentligt lagt i graven i fuld længde, mens det kun er de afskårne stævnender, der er benyttet i de to andre grave. I båden fra Esbjerg er der fundet en lodret gavlen, der er påsat båden med jernklamper. Om gavlenden er sat fast i forbindelse med gravlæggelsen, eller om det er en oprindelig tværtøft vides ikke. Rester af bevaret træ fra naglerne viser, at båden er bygget af eg. Gravgaverne i Esbjerg-båden,

der består af nøgle, kniv og hvæssesten indikerer, at der her er tale om en kvindegav. Der er ikke fundet gravgaver i de to andre udspændte stammebåde (kat. nr. 9 og 11).

Klinkbyggede båddele

Med de nye teknikker, til at gøre simple stammebåde højere med skvætbord og bredere og mere svungne i linjerne med udvidelse og indvendige spanter, var der ikke langt til udviklingen af det klinkbyggede skib. Klinkbyggede skibe forbindes ofte med vikingetidens store pragtskibe og med hele den nordiske skibsbyggertradition (Lemeé 2006, s. 8). Skibstypen defineres af en skrogtradition med overlappende planker, og oftest er klinkbyggede skibe bygget i skal-først metoden, hvor skroget først opbygges, og til sidst indsættes spanterne (i princippet samme teknik som ved udspændte stammebåde). Ikke alle grave med klinknagler kan med sikkerhed antages at være genanvendt tømmer fra klinkbyggede skibe, da f.eks. vogne også er bygget med klinknagler. Her er gravene bestemt som både, hvis de, udover at indeholde klinknagler, viser et jævnt buet forløb, der udgør bådenes for- eller agterstævn.

Fra Sydvestjylland kendes der seks bådgrave med klinkbyggede skrog (tre er dog usikre). To både er fra jernalderen, henholdsvis yngre romersk jernalder og yngre germansk jernalder/vikingetid. Den ene jernalderbåd er fundet på Brokjær Mark ved Ribe (kat. nr. 12) og blev erkendt ved hundredevis af klinknagler, der lå i tre parallelle rækker¹². Naglerækkerne løb sammen i en spids og dannede for- eller agterstævn på en 12 m lang og 2,5 m bred båd. Naglerne er 2,5-5 cm lange med runde hoveder og kvadratiske nitteplader. Bevaret træ på naglerne viser, at

båden er bygget af kraftige egetræsplanke med en tykkelse på 13- 25 mm. Den anden klinkbyggede jernalderbåd¹³ stammer fra Præstestien i Hjerting (kat.nr. 13), hvor der i forvejen er fundet stammebåde. Båden er usædvanligt godt bevaret og måler 200 cm i længden og 90 cm bredden. Der er kun én klinknagle fundet i graven, men til gengæld kan bådens 10-20 cm brede planker følges gennem hele skibet fra den lodrette agterende til den opadstigende forstævn mod vest. Begge jernalderbåde er fundet som grave på store førkristne gravpladser.

De resterende fire klinkbyggede både kommer fra vikingetidsgravpladser – tre førkristne (kat.nr. 14, 15, 16) og én kristen (kat.nr. 17). Bådene er erkendt ved tilstedeværelsen af 2-3 parallelle rækker af klinknagler, der i to tilfælde sammensluttes i en vifteform angivende bådenes for- eller agterstævn. Bådenes snit beskrives som let skrånende sider, rund bund og opstigende stævn. Træanalyser på én af bådenes klinknagler viser, at denne er bygget af eg, men generelt består de bevarede både blot af et formuldet aftryk i jorden uden bevaret træ. Længden på de klinkbyggede båddele er mellem 120 og 206 cm, og de er i gennemsnit 60 cm brede. Ingen af bådene er fuldt bevaret i hverken længde eller bredde. Tre kister består af dele fra stævnen, og tre er genanvendt bådtømmer fra siden. Det skal i denne sammenhæng nævnes, at den kristne klinkbyggede bådgrav fra Lindegården (kat.nr. 17) her kun kategoriseres som en mulig bådgrav, da kun fire nagler er klinknagler og fordi graven, udover at have et rundt tværsnit, ikke viser hverken tegn på stævn eller køl. Usikre er også de klinkbyggede grave (kat. nr. 15 og kat.nr. 16) fra Jernevej i Esbjerg, hvor kisterne var så dårligt bevaret, at intet tømmer var tilstede. Bådsporene er mest

usikre i graven fra kat.nr.15, hvor der kun fandtes to naglerækker (Stoumann 2009, s. 228). Det kan således kun konstateres, at der i graven har ligget en klinkbygget genstand, bestående af mindst tre langsgående planker af ca. 60 cm længde, 20-25 cm bredde og 10-15 mm tykkelse. Det er mere sandsynligt at graven fra kat.nr.16 er et anvendt stykke tømmer fra en klinkbygget båd. Dette baseres på de tre omtrent parallelle rækker af nagler, der tydeligt angiver en opadvajet østende. Størrelsen på bådstykket fra kat.nr. 16 kan ikke fastlås præcist, men ud fra naglerækkerne estimeres det til at være mindst 140x50 cm og maksimalt 155x60 cm. Grundet gravens beskedne størrelse antages det, at der her er tale om en barnegrav (Stoumann 2009, s. 228).

Perspektivering og tolkning

Opdagelsen af jernalderens og vikingetidens store skibe lader stadig vente på sig i Sydvestjylland, men mellem Esbjerg og Ribe kendes der 16 småbåde fra forskellige gravpladser¹⁵. Denne korte gennemgang af de Sydvestjy-

ske bådgrave har vist, at skikken har været i brug i over et årtusinde i området, hvor den ældste dateres til romersk jernalder. Bådgravskikken vedholdes op til slutningen af vikingetiden, men med kristendommens indførelse toner den hurtigt ud. Et interessant aspekt ved gennemgangen af de Sydvestjyske småbåde er, at den teknologiske udvikling af småbådene kan følges gennem tiden. Vi ser således, hvordan størsteparten af de simple stammebåde dateres til den første halvdel af yngre jernalder, og hvordan båden udvikler sig op gennem germansk jernalder til den udvidede stammebåd og til sidst til de klinkbyggede både, der overvejende stammer fra vikingetiden.

Baseret på mængden af gravgaver er bådgravene ikke prangende i forhold til gravpladsernes øvrige grave, og der er således kun fundet gravgaver i seks af 16 her undersøgte grave. Fem af de seks er fra jernalderen og kun én vikingetidsbådgrav, kvindegraven, er udstyret med gravgaver. Mangel på gravgaver er ikke nødvendigvis tegn på lav status, og bådene kan i sig selv være et høj status symbol da et sådan fartøj har været

dyrt og tidskrævende at fremstille. Statusmæssigt kan bådgravene ikke sidestilles med de store skibsbegravelser, men skal nok mere tolkes som religiøse grave for folk med tilknytning til vandet. Gravgaver i to af bådene er knyttet til den kvindelige sfære, og én grav tolkes som en barnegrav. Der er ikke direkte beviser på tilstedeværelsen af mænd i gravene, hvilket skyldes mangel på kønsindikerende gravgaver og skeletrester. Bådgravene har altså været anvendt som kiste til alle samfundsgrupper – mænd og kvinder, voksne som børn.

Bådgravene kendes primært fra førkristne gravpladser, men på kirkegården i Ribe optræder også flere eksempler herpå. Bådbe-gravelser på kirkegårde er som nævnt ikke et ukendt fænomen, og traditionen findes op til midten af 1000-tallet (Birkedal og Johansen 1995 s. 160). Har de tidlige kristne været forvirrede over, hvordan de skulle nå til det nye dødsrige uden transportmiddel, eller har småbådene blot fungeret som en praktisk, let anskaffelig kiste i det træfattige Sydvestjylland? Birkedal (1999) mener, at det sidste er tilfældet med de kristne bådgrave fra Sebbesund. Han argumenterer for, at resten af kirkegården er så udbredt kristen, og at de små både er bevis på at man, efter den kristne overbevisning, skulle begraves så ydmygt som muligt. Små ud rangerede både passer godt ind i denne tolkning, da der må have været en del af disse i det kystnære Sebbesund (Birkedal 1999 s. 169). Tolkningen er plausibel men tolkninger af kristne bådbe-gravelser over- ser ofte, at skibet altid har spillet en vigtig religiøs rolle i kristendommen. I næsten samtlige danske kirker ses skibsmodeller af alt fra Fregatten Jylland til moderne fiskekuttere og vikingeskibe (fig. 6). Fortællinger fra Matthæusevangeliet beretter om Jesus og hans disciple, der kom sejlen-

i storm, og hvordan Jesus stilnede stormen. Historien viser, hvordan den kristne menighed ser sig selv som et mandskab, der er på vej til Guds Rige. Som menighed er man stadig i denne verden og er altid udsat for farer, men med Jesus som styrmand er man frelst og sikker på at komme trygt i havn i det hinsides. Dette tydeliggøres yderligere ved, at menigheden bliver placeret i den del af kirken, der kaldes „skibet“. I den tidlige kristne trosforestilling blev det jordiske liv betragtet som en pilgrimsrejse hvor skibet, i form af kirken, transporterede de troende gennem denne verden og ind i Himmeriget-præcis som vi kender det fra den nordiske tro (Kolve 1984, s. 313).

Om bådene har haft en religiøs betydning i de her beskrevne grave, eller om de blot har haft et praktisk formål, kan ikke siges med sikkerhed, og det ene behøver ikke udelukke det andet. Det er givet, at skibet altid har spillet en religiøs rolle, hvilket blandt andet bekræftes ved de skrogformede skibssætninger, de mange referencer til skibets magiske rolle i den nordiske mytologi og de prægtige skibsgrave. Om de små både fra Sydvestjylland har spillet en religiøs rolle i gravene er svært at afgøre, men tolkningen er oplagt. På den anden side kan det være svært at forestille sig, at små stykker genanvendt skibstømmer i fundtomme grave har spillet en større religiøs rolle, og bådene har muligvis blot fungeret som en praktisk form for kiste, der var lige ved hånden.

Sikkert er det, at bådbe-gravelserne er en gravskik, der i det Sydvestjyske område, knytter sig til kystbopladderne, og de fleste af de her omtalte både befinder sig således på større gravpladser, der ligger under 1 km fra Vadehavet eller endnu tættere på vand, f.eks ved Ribe- og Sneum Å. Placeringen af

Fig. 6.

Kirkeskibet fra Hjarnø kirke ved Horsens. Skibet spillede en vigtig religiøs rolle i førkristen og kristen tro. Foto: Susanne Ernst.

A votive church ship from Hjarnø parish church near Horsens. The ship plays an important religious role in pagan and christian beliefs.

bådgravene i Sydvestjylland følger således den generelle tendens for sådanne graves kystnære placering, som det også kendes fra bla. Vålgårde, Vendel og Tune i Sverige og Slusegårdgravpladsen på Bornholm (Müller-Wille 1995). Selvom antallet af bådbegravelser fra Sydvestjylland er relativt lille i forhold til, hvor stor en indflydelse sejlads har haft i området, så udgør de 16 hér omtalte bådbegravelser et betragteligt antal og vidner om den maritime kultur, der drev hele området økonomisk og blandt andet sikrede Ribe succes som handelsby i vikingetiden.

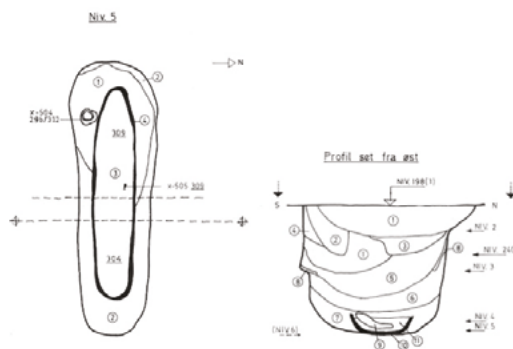
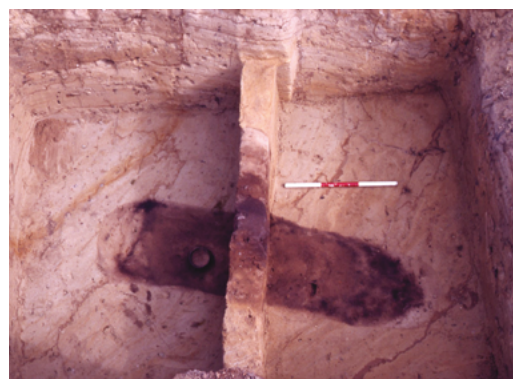
Katalog

Kataloget er inddelt efter bådtyperne: Stammebåd, udvidet stammebåd og klinkbyggede båddele.

De ældste både er nævnt først.

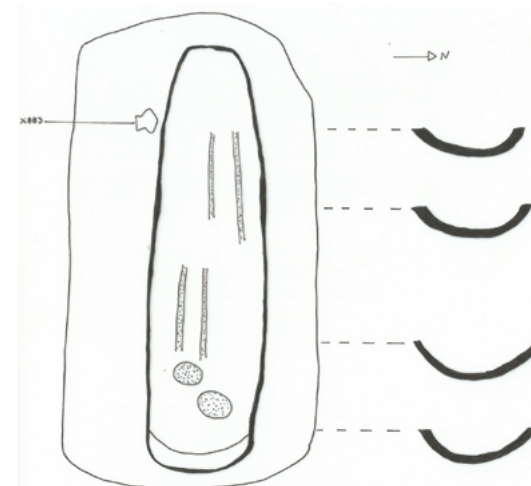
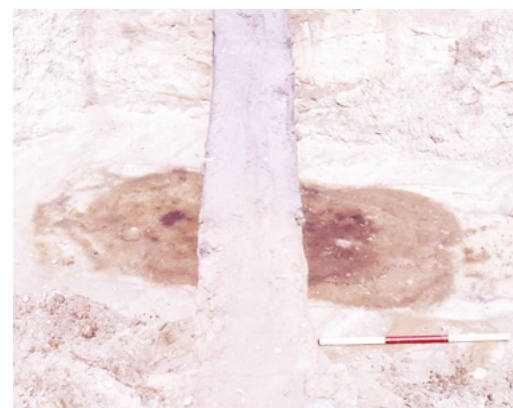
Stammebåde

1. ESM 1566, grav BSS. Jens Kusksvej i Tjæreborg. Ældre romersk jernalder/ yngre romersk jernalder. Førkristen gravplads. Omtrent V-Ø orienteret grav, hvori en mindre stammebåd er anvendt som kiste. Båden måler ca. 205x45 cm og har spids stævn mod vest og flad agter i øst. Et snit igennem den formuldede båd viser, at båden mindst er 20 cm høj, og bunden kan skønnes til at være 2-3 cm tyk. I graven er der desuden fundet ligspor, der viser, at afdøde er placeret med hovedet i vest. Kønnen er ukendt. Som gravgaver er der nedlagt et vaseformet lerkar, to bronzefibler og syv ravperler.

2. ESM 1421, grav QKE. Præstestien/Matrosvænget i Hjerting. Yngre romersk jernalder. Førkristen gravplads. Ø-V orienteret grav, der i omkring en meters dybde entydigt viser sig som stævnen på en stammebåd med tilspidsning mod vest og lodret afslutning mod øst. Båddelens dimensioner måler ca. 170 cm i længden og 50 cm i bredden. Siderne er rette og rager ud forbi den lodrette endevæg, der sandsynligvis fungerede som bådens skot. I dette område fandtes fire små jernnagler, der har holdt skotten på plads. Ved yderligere afrensning bibeholdte båden formen mod øst, men blev mere afrundet mod vest, hvilket er normalt for stammebåde. I graven er der nedsat et lille hankekar. Den begravedes køn er ukendt.

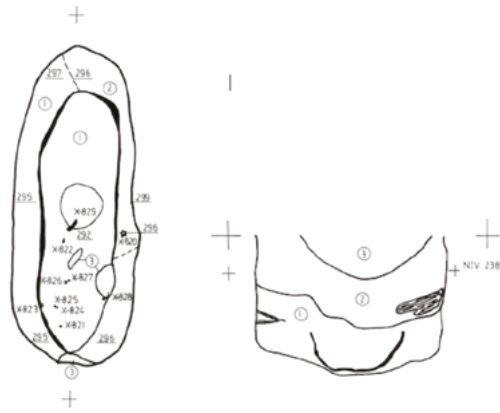
3. ESM 1421, grav QBZ. Præstestien/Matrosvænget i Hjerting. Yngre romersk jernalder. Førkristen gravplads. Ø-V orienteret grav, der i en meters dybde indeholdt en 185 cm lang og 55 sm bred stammebåd. Østenden er afrundet, vestenden tilspidset og siderne tilnærmelsesvis lige. Grundet den afrundede østende blev det under udgravningen formodet, at der er tale om en hel, dog meget lille stammebåd. I båden er der desuden fundet 13 glasperler og fire ravperler og et lille lerkar. Grundet udgravningsfotos og kistens størrelse er graven her tolket som usikker bådbgrav. Den begravedes køn er ukendt.

4. ESM 1661 I, grav DDV. Østskoven i Esbjerg. Yngre romersk jernalder/ ældre germansk jernalder. Førkristen gravplads. Grav DDV fremstod i fladen som en stor afrundet rektangulær nedgravning med en 40x60x240 cm kiste. Kisten gav sig til kende i undergrunden med et svagt formuldet træspor, der tydeligt viser en trugformet form med tilspidset østende og rundet bund. Grundet gravens form og størrelsen er den blevet opfattet som en genanvendt

stammebåd, hvor den ene stævrende er benyttet. I båden er der fundet et svagt ligspor af en voksen person i udstrakt ryggleje og med hovedet i vest. Desuden er der, i bunden af stammebåden, fundet gravgaver i form af et tre-ledet kar, et hankekar og et forrustet jernfragment, der tolkes som en kniv. Den begravedes køn er ukendt.

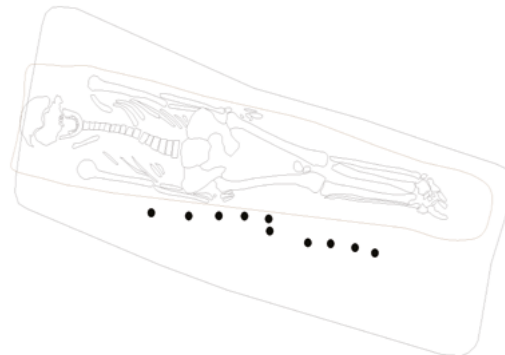
5. ESM 1661 I, grav DCL. Østskoven i Esbjerg. Yngre romersk jernalder/ ældre germansk jernalder. Førkristen gravplads. Kisten, der måler 75x55x175 cm har rette sider, rundet vestende og tilspidset østende. Bunden er afrundet og beskrives som trugformet. På trods af kistens ringe størrelse tolkes den som en lille genanvendt stammekiste på grund af den tilspidsede stævn-lignende form. Der er intet skelet bevaret i graven, men i bunden af stammebåden er der fundet en jernkniv, et remspænde, en bronzefibel samt 10 perler af glas og rav i vestenden. Den begravedes køn er ukendt.

6. SJM 491x1 (Båd F). Mødbjerg Mose ved Sdr. Omme. Vikingetid. Ved tørvegravning ved Mødbjerg Mose er der i 1945 fundet en stammebåd på 425cm. Lokalteten hører ikke til det Sydvestjyske område, er ikke en grav, og er ikke gennemgået i artiklen. Fundet skal alligevel præsenteres her, da det er den eneste bevarede vikingetids stammebåd, vi har fra museets ansvarsområde, og fordi den delvist kan give et indblik i stammebådenes udseende i perioden. Båden, som er ufærdig, er lavet af en kløvet egestamme med påbegyndt, planhugning og udhuling på 20 cm dybde. Stammen var ved den udhulede ende stærkt krummet, hvilket muligvis er årsagen til, at arbejdet ikke blev færdiggjort. Bådens bredeste sted er 70 cm. Dendrokronologiske dateringer af båden giver en sikker datering til 856 e.Kr. Litteratur: Pedersen, Karen-Bork 2011.

7. ASR 13, grav G1132. Lindegården i Ribe. Vikingetid. Kristen kirkegård. Ø-V orienteret jordfæstegrav på 197x70 cm, der gav sig til kende i fladen med 10 lange jernsøm (4 cm lange) på den sydlige side af skelettet. Ved yderligere afrensning af graven viser kisten sig bredere mod vest og tilspidset mod øst. Gravens form, kombineret med et snit af kisten viser, at den sandsynligvis er lavet af stævnen fra en stammebåd. Naglerne på den dødes venstre side kan være rester efter et skvætbord.

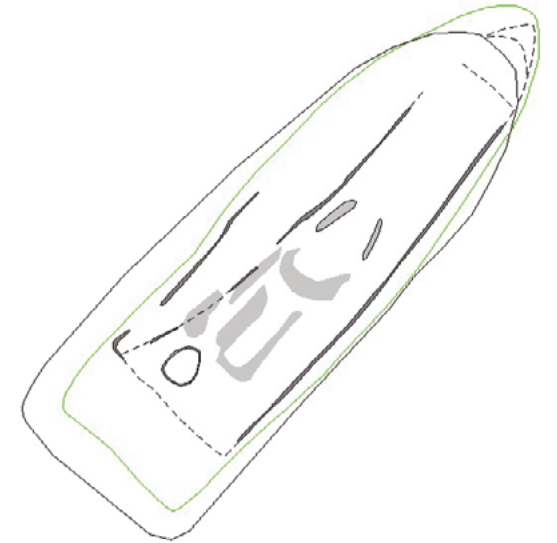

8. ASR 13, grav G1559. Lindegården i Ribe. Vikingetid. Kristen kirkegård. ØNØ-VSV orienteret kammergrav, hvori en stammebåd er brugt som kiste. Bådens sider er kollapset helt ind over skelettet, som tilhører en 40-50 årig kvinde. Graven er ikke afdækket i helhed, men den fremgravede del af båden måler 157 cm. Bådens bredeste sted er 35 cm, mens bredden i den tilspidsede ende kun er 19 cm.

9. ASR 1909, grav 10. Nørlundvej i Hundrup. Vikingetid. Førkristen gravplads. På den førkristne gravplads fra Hundrup er der blandt 15 jordfæstegrave fundet én grav, der kendetegnes ved tilstedeværelsen af den forreste del af en udspændt stammebåd. Båden er NØ-SV orienteret, og måler 230 cm i længden 80 cm i bredden. Mod NØ er formen tilspidset, og det formluede træspor tykt, hvorimod det langs siderne kun består

af en tynd stribe. Bådens form kunne følges langs siderne og i enderne, men bunden kunne ikke registreres med sikkerhed. Den begravedes køn er ukendt. Litteratur: Feveile & Søvsø 2009.

10. ESM 47, Grav A. Gammelby/Jernevej i Esbjerg. Vikingetid. Førkristen gravplads. På gravpladsen ved Jernevej i Esbjerg findes endnu en af vikingetidens før-kristne gravplads, hvor tre af gravene (grav A, I og L) tolkes som bådbegravelser. Den bedst bevarede er en SV-NØ orienteret kvindegrav, der ud fra et tydeligt bådformet kiste spor tolkes som den ene halvdel af en udvidet stammebåd. At den afdøde i båden er en kvinde, viser gravgaverne, som er lagt med i båden: nøgle, kniv og hvæssesten som alle er genstande tilknyttet den kvindelige sfære. Bådens form gav sig til kende i undergrunden med et trekantet omrids med let konvekse langsider, én lige smalside og én tilspidset ende. Bådens aftryk i jorden var suppleret af 1 cm bred fedtet stribe, som er rester af det formluede træ.

Flere snit gennem kisten viser primært et u-formet tværsnit, men tæt mod stævnen er snittet mere V-formet. Den bevarede båddel er 200 cm lang, 85 cm bred og 30 cm høj. Det formuldede trælag, der er tykkest ved stævnen i NØ, kan følges i en jævn bue på tværs af båden og ned til den lige afskårne ende i SV. Her fandtes tillige flere jernkramper, der har holdt et eller flere brædder fast til den overskårne stammebåds gavl. Bevarede trærester på naglerne viser, at båden er bygget af egetræ. Litteratur: Stoumann 2009.

11. SJM 348, K118. Rosen Allé i Ribe. Vikingetid. Førkristen gravplads. N-S orienteret udspændt stammebåd, der estimeres til at måle 320 cm i længden. I bunden af graven måler bådens bredde 50 cm, hvilket dog ikke er den fulde bredde. Graven blev erkendt som stammebåd sent i udgravningsprocessen, hvilket resulterede i, at stævnene og den fulde bredde ikke er registreret optimalt i de øverste lag. Bådens oprindelige størrelse er baseret på opmåling af bevarede lag, 45 cm over gravbunden. Båden er gravet ned i en to meter dyb gravgrube og lagt på et tykt lag af tørv, som har støttet op omkring siderne på båden. Der er foretaget flere snit på tværs af båden, der viser et rundt tværsnit med svagt rundede sider. Der kunne ikke foretages snit i stævnenderne, da disse var gravet væk af forskellige senere forstyrrelser. Der er ingen gravgaver i båden, men der er fundet et svagt ligspor af en voksen person liggende i sideleje med hovedet i syd. Den begravedes køn er ukendt.

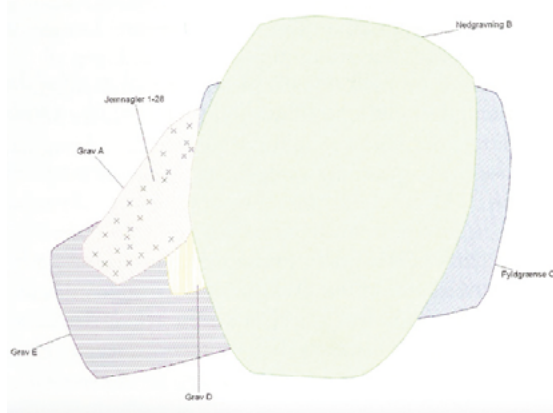
12. ASR M656, 656. Brokjærbåden. Brokjær ved Gredstedbro. Yngre romersk jernalder / ældre germansk jernalder. Førkristen grav. NV-SØ orienteret bådgrav fundet ved Brokjær mark i 1877. I graven er der fundet henved 500 klinknagler liggende i tre rækker, der sammen danner en spids (bådens for- eller agterstævn). Længden på rækkerne giver en bådlængde på ca. 12 m og en bredde på 2,5 m. Klinknaglerne er 2,5 - 5 cm lange med runde hoveder og kvadratiske nitteplader. Bevaret træ på naglerne viser, at båden er bygget af kraftige egetræsplanker, der måler mellem 13 og 25 mm i tykkelsen. Der er ikke fundet daterende materiale i båden, men det antages, at båden er fra yngre romersk- eller ældre germansk jernalder. Den begravedes køn er ukendt. Litteratur: Jensen 1998:2 kat. nr. 7-1001/1101; Rasmussen 1995.

13. Grav VBS ESM 1421, grav VBS. Præstestien/Matrosvænget i Hjerting. Yngre romersk jernalder. Førkristen gravplads. Fra samme gravplads, som beskrevet under afsnittet om stammebåde, er der fundet en plankebygget bådgrav. Båden har tilspidset stævn mod vest, måler 90 cm i bredden og er ca. 200 cm lang. Mod øst fortsætter siderne ca. 10 cm længere ud end den østlige afslutning. Om det er tale om et skot tilhørende skibets originale konstruktion kan ikke afgøres. På trods af træets formuldede bevarings-tilstand er båden bestemt til at være bygget af syv 10-20 cm brede planker. Et længdesnit af bådaftrykket viser en stejl til lodret agterende og jævnt opstigende forstævn. På bunden af båden, eller imellem plankerne, er der fundet en jerngenstand der muligvis er et forrustet jernsøm eller en nagle. Den begravedes køn er ukendt.

14. ESM 2691, Grav A. Tømmerby. Vikingetid. Førkristen grav. I en høj fra Tømmerby er der i 1916 udgravet det, som menes at være resterne af en klinkbygget båd. Graven var forstyrret, og kistens præcise form blev aldrig erkendt. Det gjorde tre parallelle rækker bestående af 25-30 klinknagler til gengæld. De tre rækker måler 60-140 cm i længden og er anbragt i en opadgående vifteform. Graven er stærkt forstyrret af en nyere nedgravning, og naglerækkerne er afbrudt mod NØ. Der er ikke lagt profilsnit igennem graven, men klinknaglernes placering, samt analyser af træspor på naglerne, indikerer, at kisten stammer fra stævnel eller agterenden af en klinkbygget egetræsbåd, der oprindeligt målte 6-14 m. Ved udgravningen af højen er der kun gravet et 6x6 m hul ned i højen, og hele gravanlægget er derfor ikke registreret. Det menes dog, at den anvendte båddel mindst er 140x50 cm, men formentlig større. Den begravedes køn er ukendt. Litteratur: Stoumann 2009.

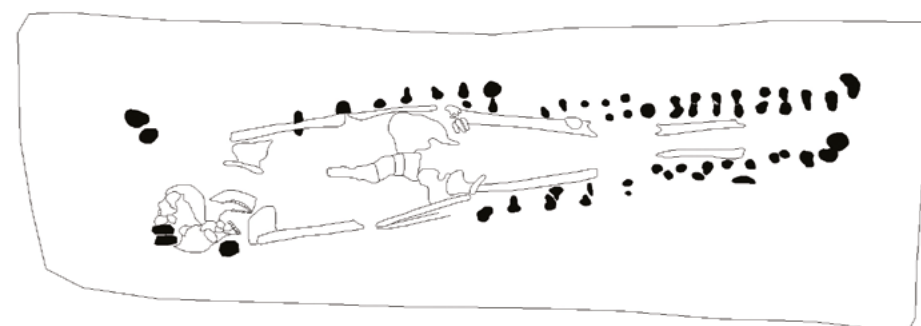
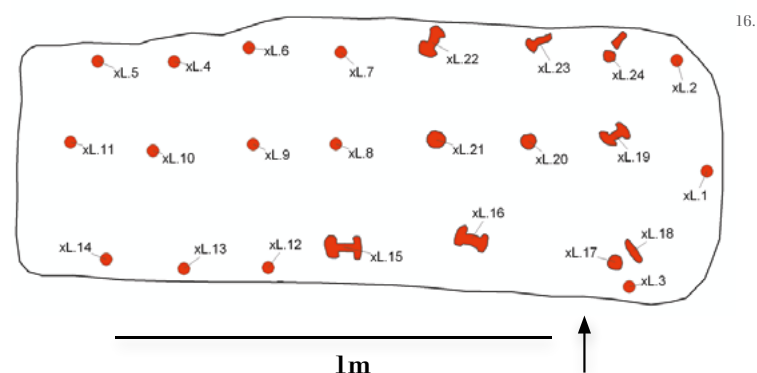
15. ESM 47. Grav I. Gammelby/Jernevej. Vikingetid. Førkristen gravplads. VNV-ØSØ orienteret grav med en formodet klinkbygget båd. Graven er kraftigt for-

styrret af en yngre nedgravning, og der er således kun en mindre del af graven bevaret. Graven viste sig i fladen som et 206x60 cm stort, rektangulær kisteomrids med to parallelle, langsgående rækker af 14 jernnagler/søm, hvoraf kun seks er sikre klinknagler. Den nordligste og øverste naglerække begynder netop der, hvor træsporene starter. Mod syd ligger naglerne i varierende afstand på 2-25 cm. Den nederste og sydligste række ligger 25 cm fra den nordligste, og her er naglerne mere regulært anbragt med en indbyrdes afstand på 20 cm. Kistens form er med let skrånede sider og jævnt rundet bund. Om dette er resterne efter en båd eller genanvendt tømmer fra et andet klinkbygget transportmiddel er vanskeligt at vurdere. Graven har ikke sikker bådform og tolkes derfor hér som en usikker bådgrav. Den begravedes køn er ukendt. Litteratur: Stoumann 2009.

16. ESM 47. Grav I. Gammelby/Jernevej. Vikingetid. Førkristen gravplads. Ø-V orienteret grav med formodet klinkbygget båddel. I graven er der fundet

tre rækkevis ordnede jernnagler, der menes at være spor efter bådplanernes placering. Graven indeholder ingen kistespor, gravgaver eller skelet. Naglerne, der har runde, flade hoveder og rombiske nitteplader, ligger i tre parallelle rækker med 20-25 cm mellemrum, hvilket indirekte angiver plankernes tykkelse. Retningen på naglerne viser tydeligt, at østenden er opadsvajet, hvilket antyder, at tømmeret stammer fra et område tæt på for- eller agterstævnen af en båd. Grundet gravens ringe størrelse på 155x60 cm formodes det, at graven har været konstrueret til et barn. Mangel på sikker bådform og det lille antal klinknagler gør dog, at graven hér tolkes som usikker. Den begravedes køn er ukendt. Litteratur: Stoumann 2009; Vorting 1970.

17. ASR 13, grav G1549. Lindegården i Ribe. Vikingetid. Kristen kirkegård. Ø-V orienteret grav med klinkbygget båddel, der er erkendt ved et svagt træspor og 85 nagler ned langs skelettets sider, hvoraf mindst fire er klinknagler, der fortrinsvis sidder i hjørnerne. Naglerne sidder i to langsgående rækker og er hamret i fra fartøjets ydersider, hvorved spidserne peger mod hinanden. Graven er blevet tolket som værende lavet af genbrugstømmer fra et skib/båd eller som efterligning af en båd. Et snit igennem graven viser et rundet tværsnit. Graven er hér kun tolket som en mulig bådgrav, da naglerækkerne ikke danner en bådform. Den begravedes køn er ukendt.

Noter

1. ASR 45/66
2. ASR 3M75, D7887.
3. Mange af vikingetidsbegravelserne er gennemgået af Ingrid Stoumann (2009) i publikationen om ryttergraven fra Grimstrup.
4. Sted- og lok. nr.: 190411-44
5. Kulturarv.dk. Systemnummer 141323.
6. ESM 1421.
7. ESM 1661-2.
8. ASR 13.
9. SJM 348.
10. ESM 47.
11. ASR 1909.
12. ASR M656.
13. ESM 1421.
14. ESM 47.

Fra Uddannelsesgravning på Rosen Alle 2015 (udført af Sydvestjyske Museer og Aarhus Universitet under ledelse af Professor Søren Sindbæk og PHD Sarah Croix) blev der fundet endnu en vikingegrav der tolkes som en bådgrav, K277.

Litteratur

- Andersen, Søren, H. Birgit Lind & Ole Crumlin-Pedersen 1991: *Slusegårdgravpladsen III. Gravformer og gravskikke. Bådgravene*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XIV, 3. Højbjerg.
- Bill, Jan 2012: Vikingetidens monumentale skibsgrave. I: *Et fælles hav - Skagerak og Kattegat i vikingetiden* (red. Anne Pedersen og Søren Sindbæk) København, s. 152-167.
- Birkedal, Peter 1999: *Vikingehandelspladsen ved Sebbesund, Barn af Himmerland X*, s. 165-174.
- Birkedahl, Peter. & Erik Johansen 1995: The Sebbesund Boat-graves. I: *The ship as Symbol in Prehistoric and Medieval Scandinavia* (Ole Crumlin-Pedersen & Munch Thye ed.) København 1995, s. 160-165.
- Bork-Pedersen, Karen 2011: *Stammebåde*, Højbjerg.
- Crumlin-Pedersen, Ole 1991: Bådgrave og gravbåde. I: *Slusegårdgravpladsen III. Gravformer og Gravskikke. Bådgravene* (Andersen, Lind & Ole Crumlin-Pedersen ed.). Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XIV: 3, Højbjerg 1991, s. 93-266.
- Feveile, Claus & Mette H. Søvsø 2009: Vikingetidens gravpladsen ved Hunderup – 15 jordfæstegrave omkring en storstensgrav fra stenalderen. I: *By, Marsk og Geest* 21, s. 33-48.
- Holst, Mads et al 2012: The Late Viking-Age Royal Constructions at Jelling, central Jutland, Denmark. Recent investigations and suggestion for an interpretive revision. *Praehistorische Zeitschrift* 2012; 87 (2), s. 474-504.

Jensen, Stig 1998: *Marsk, land og bebyggelse. Ribeejeren gennem 10.000 år. Bind 2*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXV, Højbjerg.

Kolve, V.A 1984: *Chaucer and the Imagery of Narrative. The First Five Canterbury Tales*. Californien.

Lemeé, Christian 2006: Kravelbyggeriet i historisk perspektiv: på sporet af kravelbygningsteknologien og dens spredning til Danmark set ud fra de historiske kilder. *Maritim kontakt* 28, s. 7-41.

McGrail, Sean 1998: Ancient Boats in North-West Europe: *The Archaeology of Water Transport to AD 1500*, New York.

McGrail, Sean 2001: *Boats of the World. From the Stone Age to Medieval Times. Oxford*.

Müller-Wille, Michael 1995: Boat-graves, Old New Views. I: *The Ship as Symbol in Prehistoric and Medieval Scandinavia* (Crumlin-Pedersen & Munch Thye ed.), s. 101-109.

Müller-Wille, Michael 1969: Bestattung im Boot. Studien zu einer nordeuropäischen Grabsitte. *Offa* bd. 25/26, 1968/69, s. 1-203.

Ramskou, Thorkild 1976: *Lindholm Høje Gravpladsen*, København.

Rasmussen, Birgit M 1995: Brokjær. Ein Reichtumszentrum der römischen Kaiserzeit in Südwestjütland. I: *Acta Archaeologica* vol. 66, s. 39-101.

Sørensen, Anne 2000: Ladbyskibet, *Årskrift for Østfyns Museer* 1999/2000, s. 5-23.

Rieck, Flemming & Ole Crumlin-Pedersen 1988: *Både fra Danmarks oldtid*. Roskilde.

Roesdahl, Else: 1977: *Fyrkat. En jysk vikingeborg. II. Oldsagerne og gravpladsen*. Nordiske Fortidsminde. ser. B, bd. 4, København.

Schjødt, Jens Peter 1995: The Ship in Old Norse Mythology and Religion. I: *The Ship as Symbol in Prehistoric and Medieval Scandinavia* (Crumlin-Pedersen & Munch Thye ed.) s. 20-24.

Stoumann, Ingrid 2009: *Ryttergraven fra Grimstrup og andre vikingetidsgrave ved Esbjerg*, Arkæologiske Rapporter fra Esbjerg Museum 5, Esbjerg.

Thorvildsen, Knud 1957: *Ladbyskibet*, Nordiske Fortidsminder, København.

Vorting, Hans Christian. 1970: Flere grube-huse og andet nyt fra vikingetiden i Esbjerg, *Mark og Montre*, s. 21-28.

Andre kilder

http://runer.ku.dk/VisGenstand.aspx?Titel=Bække-sten_2

<http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/oldtid-indtil-aar-1050/vikingetiden-800-1050/vikingernes-soelvskatte/skattefund-fra-vester-vedsted/>

Summary

Small Iron Age and Viking Age boat graves from southwestern Jutland — Religious symbolism and technological development

From the region between Esbjerg and Ribe, 16 small boats dating from both the Iron Age and Viking Age have been recovered from graves, where the entire boat or parts of it were utilized as a coffin. The boats are categorized under three different boat types 1) logboats, 2) expanded logboats and 3) small clinker built boats. The boat graves are present in both pagan and christian grave-site contexts and may represent differing religious usages of the boat in burial-rites. The boats may also simply represent a material culture, that expresses the strong influence which maritime culture had on prehistoric southwestern Jutland - an area where trees were few and valuable, leading to the recycling of valuable wood for any useful purpose such as coffins. Although only one of the sixteen boats have been documented with wood preserved (the rest left merely impressions in the soil) the boat graves are a valuable source of information not only for the maritime culture of the region, but also for the interpretation of boat graves from pagan as well as early Christian times.

Bente Grundvad
Museumsinspektør
Sydvestjyske Museer
Tangevej 6, 6760 Ribe
ben10@sydvestjyskemuseer.dk

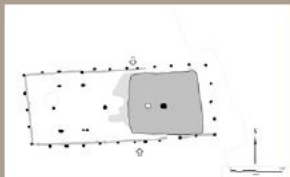
BYMÅRSK OG GEEST

Sydvestjyske bådgrave

Bronzealderbønder
i det sydjyske indland

Vestervang ved Vejen

Franske forbindelser

Sønderskov

Kinch og Grandsebladet

